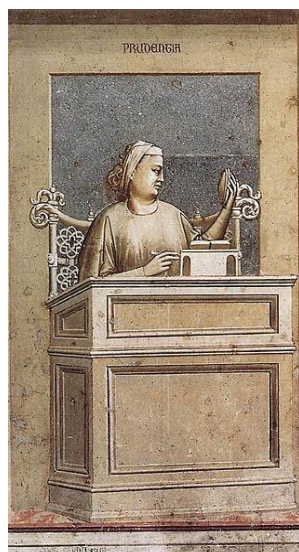

Curs d'Estiu, Col. de Llicenciats, Barcelona, juliol 2022

A quines edats cal treballar les virtuts?

La didàctica de les virtuts està vinculada a la maduració psicològica i emocional dels infants i ha estat estudiada per una gran quantitat de psicòlegs. Les teories sobre la suposada creativitat natural dels infants avui estan molt desacreditades per estudis empírics. Els nens abans del set anys gairebé no tenen ús de raó i no poden fer raonaments abstractes i per això mateix busquen l'ordre i la seguretat. Per això els agrada escoltar sempre els mateixos contes o veure les mateixes pel·lícules i és important per a ells que els contes se'ls expliquin sempre de la mateixa manera (de fet, s'enfaden si no és així). És important que percebin un entorn ordenat, especialment en els horaris (l'hora del bany, els horaris de menjar, de sortir al carrer, etc.) perquè entenen l'ordre com una forma de lleialtat i els fa agafar confiança.

Com va dir Diderot (i va glosar Freud) *el nen és el pare de l'home*. Donat que els humans són animals neotènics (és a dir que no neixen completament formats) i que quan naixem els nostres circuits cerebrals no estan del tot construïts, l'ordre en els horaris, l'estabilitat emocional que trameten els pares i la seguretat que perceben en la llar són fonamentals per a un bon creixement emocional. El cervell humà funciona per *imprinting* i imprimir-hi seguretat i confiança des de la primera infància serà bàsic per a la gestió dels conflictes en la vida adulta. Pares absents, neuròtics o obsessius poden provocar por o angoixa però difícilment poden educar.

Fins als 7 anys

En aquest període l'educació en les virtuts no es pot fer de cap altra manera que per l'exemple patern (i molt bàsicament, matern). Els nens han de percebre un entorn d'ordre (en els horaris molt especialment) i de sinceritat. Les regles bàsicament s'adquireixen a través de l'exemple i la imitació. Estudis empírics demostren que a partir dels dos anys els nens tenen un sentit de col·laboració innat (per exemple, recullen coses quan als adults els cauen, però no ho fan quan noten que els adults les llencen).

Curs d'Estiu, Col. de Llicenciats, Barcelona, juliol 2022

La virtut de l'obediència, per tant, no neix del càstig sinó de la col·laboració. Les dues virtuts que en aquestes edats primeres es poden inculcar són l'ordre i l'obediència, però només des de la perspectiva de la seguretat i el premi, que només s'entén en forma de lloança perquè el augmenta la confiança en ells mateixos.

Dels 8 als 12 anys

En aquest període els nens comencen a prendre decisions personals, però necessiten (i busquen activament) l'aprovació dels altres (pares, companys d'escola...). D'aquesta manera donen progressivament més importància a la virtut de l'amistat. Entenen la justícia com a imparcialitat (i s'indignen quan no són tractats imparcialment i sobre tot quan no es compleixen les promeses que se'ls han fet). El sentiment de fortalesa personal va creixent progressivament en els infants (*jo ja soc gran!*) i es vincula a la justícia. Educar-los en la idea de ser fort i en la resistència (per exemple, ensenyant-los a caminar pel bosc i a orientar-se, assegurant-se que saben anar en bicicleta correctament...) permet assentar després altres virtuts.

Conforme van creixent se'ls pot educar en la virtut de la paciència (es pot diferir el premi d'una acció, però no de forma excessiva). A través del joc amb regles s'introdueix també la idea del repte i de la responsabilitat. No hi ha, en canvi, consciència de la intimitat i, per tant, no té sentit parlar-los de temes com el pudor o la sexualitat. Les virtuts més significatives que es poden educar en aquestes edats són el sentiment de justícia i la fortalesa.

Dels 13 als 15 anys

El despertar de la sexualitat genital està vinculat a l'educació de la pròpia intimitat i de les emocions vinculades a les amistats, a l'autoimatge i a la sobrietat en l'exposició física. El pudor i la vergonya són molt significatius en aquest moment. Ja no funciona la imitació de la conducta paterna i, en canvi, hi ha molta dependència grupal. Per tant, són molt importants l'amistat (que ha d'incloure el respecte), el pudor, la sobrietat i la sociabilitat (evitant que l'adolescent es tanqui al seu món). De vegades poden aparèixer dubtes sobre la identitat sexual que gairebé sempre se superen (i que sovint tenen a veure amb la timidesa o amb la manca de confiança) i cal insistir en una pedagogia de l'autoafirmació que eviti els dubtes emocionals.

També en aquest moment els joves s'acostumen a interessar per la història i per les narracions "exemplars". És un moment molt propici per a crear "ídols" (en música o en esports) i cal evitar-ne una excessiva dependència. També apareix en aquesta edat el concepte del patriotisme, vinculat a la solidaritat de grup.

Com que sovint apareixen impulsos de repte en els joves, les normes morals s'han de transmetre d'acord a la *regla de les tres ces*: han de ser clares, curtes i concises, de manera que la instrucció rebuda pugui resultar fàcilment operativa.

Dels 16 als 18 anys

En aquest període les virtuts es fonamenten en la capacitat de raonar de manera intel·ligent. És gairebé impossible ser virtuós sense ser al mateix temps reflexiu. A aquesta edat hi ha la tendència a recollir molta informació i cal educar els joves en la ponderació i la valoració de la informació que es rep. Si en el període anterior és important donar informació clara als joves sobre el propi cos i sobre l'entorn, ara cal treballar virtuts com la prudència, la lleialtat i l'optimisme. Ja no té sentit exigir que els joves *facin* coses (ni cal fer-ho). Simplement se'ls ha d'exigir que pensin abans d'actuar i se'ls ha de posar davant les conseqüències dels seus actes.

Curs d'Estiu, Col. de Llicenciats, Barcelona, juliol 2022

És a dir, cal entrenar en la prudència, que inclou també la flexibilitat i la comprensió (però no la empatia perquè no té sentit ser empàtic amb qui no és amb nosaltres).

En l'educació de les virtuts és important evitar la trampa de la "no selecció". Conceptes com empatia, tolerància o solidaritat no són virtuoses per ells mateixos si no són selectius, perquè seria absurd ser empàtic, tolerant o solidari amb qui no ho és amb nosaltres.

Més informació:

David Isaacs: *La educación de las virtudes humanas y su evaluación*. Eunsa, Pamplona, 1976 (nombres reedicions).